

המורחבת	שמע	קריאת
ועל נפשכם, וקשרתם אתם לאות על ידכם, והיו לטוטפת בין עיניכם. ולמדתם אתם את בניכם לדבר בם, בשבתך בביתך ובלכתך בדרך, ובשכבך ובקומך. והיו לטוטפת בין עיניך. וכתבתם על מזוזות ביתך, ובשערך".	היום, על לבבך. ושננתם לבניך, ודברת בם, בשבתך בביתך ובלכתך בדרך, ובשכבך ובקומך. וקשרתם לאות על ידך, והיו לטוטפת בין עיניך. וכתבתם על מזוזות ביתך, ובשערך".	

מן ההקבלות האלה ברורה ההקבלה בין פרשיית 'שמע' המורחבת, לבין 'והיה אם שמע' המורחבת. והיה אם שמוע מרחיבה ומוסיפה על שמע. ישנן מספר הקבלות-מרחיבות. המוכרת לכל קורא היא "שמע" ו'והיה אם שמע'. אולם, בולטת גם ההקבלה המיוחדת בין "את ה' ... תירא ... תעבד ... ובשמו תִּשְׁבַּע" (שם ו', י"ג), שהפסוק המקביל (י', כ') רק מוסיף את "ובו תדבק".

ב. הדיבר הראשון על פי מסורת הפסוקים

לפני שנתבונן אל תוך 'קריאת שמע המורחבת' לראות מה נתון בתווק, עלינו להתבונן לקשרים הברורים בין פרשיות 'שמע' ו'היה אם שמע' בהיקפן המלא, לבין הדיבור הפותח את עשרת הדברים. כבר הראה הרב מרדכי ברויאר ז"ל¹ את שתי צורות הקריאה הנכונות (לפי המסורה הארצישראלית ולפי המסורה הבלית), של פתיחת הדיבורות.

לפי מסורת הפסוקים, "הטעם התחתון", יש לקרוא פסוק שלם בפתיחת הדיבורות:

"אנכי ה' אלהיך, אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים – לא יהיה לך אלהים אחרים על פְּנֵי" (שמות כ', ב')

המובן המדויק של "לא יהיה לך ..." הוא האיסור הרוחני, שלא לקבל אלוהות אחרת, אפילו במחשבה.² לכן, כל הפסוק כולו עוסק בעיצוב ההכרה והתודעה. רק בפסוקים הבאים מדובר באזהרות מעשיית פסל ותמונה, מהשתחוויה ומעבודת אלילים. זאת, כיוון שיכול אדם לחטוא במחשבה על קבלת אלהים אחרים, מבלי לעשות פסל ותמונה, וגם יכול לחטוא בעשיית פסל ותמונה (ואפילו להשתחוות ולעבוד חלילה) מבלי להכיר בהם במחשבתו.

פרשת עקב – קריאת שמע המורחבת

שתי הפרשיות של קריאת שמע מספר דברים הן לא רק דומות בנושא ובפרטים, בעיקר בסיומן. הן גם לא רק צמד פרשיות לחובת קריאה וכתובה בתפילין ובמזוזות. שתי פרשיות אלו הן פתיחה וסיום של 'מצוות האמונה', כלומר, מצוות אהבת ה', יראתו ועבודתו, והרחקת כל הקשור בעבודת אלילים במפגש עם ארץ שבעת העמים.

קל לגלות זאת אם קוראים את פרשיית 'שמע' המורחבת (פרק ו'), וכנגדה את פרשיית 'והיה אם שמע' המורחבת (י', י"ב-י"א, כ"ה). בשתי היחידות אנו מוצאים את מצוות ההכרה והתודעה, אהבת ה' ויראתו, עם האזהרה מפני עבודת אלילים. להלן ההשוואה בין שתי היחידות:

פרשיית 'שמע' המורחבת	פרשיית 'והיה אם שמע' המורחבת
(ו', ה') "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך"	(י"א, א') "ואהבת את ה' אלהיך ושמרת משמרתו, וחקתיו, ומשפטיו, ומצותיו, כל הימים".
(ו', י"ג) "את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך"	(י"א, י"ג) "...לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו, בכל לבבכם ובכל נפשכם".
(ו', י"ג) "את ה' אלהיך תירא, ואתו תעבד, ובשמו תִּשְׁבַּע".	(י', כ') "את ה' אלהיך תירא, ואתו תעבד, ובו תדבק, ובשמו תִּשְׁבַּע".
(ו', ב'-ג') "למען תירא את ה' אלהיך לשמר את כל חקתיו ומצותיו, אשר אנכי מצוך, אתה ובנך ובן בנך כל ימי חיך, ולמען יארכו ימך. ושמעת ישראל ושמרת לעשות, אשר ייטב לך, ואשר תרבו מאד, כאשר דבר ה' אלהי אבותיך לך, ארץ זבת חלב ודבש"	(י', י"ב-י"ג) "כי אם ליראה את ה' אלהיך, ללכת בכל דרכיו, ולאהבה אתו, ולעבד את ה' אלהיך, בכל לבבך ובכל נפשך. לשמר את מצות ה' ואת חקתיו אשר אנכי מצוך היום, לטוב לך".
(י"א, ט') "ולמען תאריכו ימים על האדמה, אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם ולזרעם, ארץ זבת חלב ודבש".	(י"א, ט') "ולמען תאריכו ימים על האדמה, אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם ולזרעם, ארץ זבת חלב ודבש".
(ו', ו'-ט') "והיו הדברים האלה, אשר אנכי מצוך	(י"א, ח-כ') "ושמתם את דברי אלה על לבבכם

1 לאחרונה, בספרו פרקי מקראות, אלון שבות תשס"ט, פרק י', עמודים 142-157; ובספרי (עם הרב שאול ברוכי) מקראות לפרשת יתרו, עמודים 172-182.

2 ראו רמב"ן בפירושו לתורה, על "לא יהיה לך ..." (ה', ו'), בהסתמכו גם על הרגום אונקלוס.

בכך, התולדות מעידות על האבות: הדיבר הראשון מכוון כולו לעיצוב ההכרה והתודעה, וכולו מתפרט למצוות 'אמונה' בתחום הרוחני. בכלל זה, כלולות גם האזהרות והלאוים הכלולים בדיבור הראשון. אין אלו מצוות 'עשה', ו'לא תעשה', אלא מצוות 'דע והכר וזכור' < 'אהב ותירא ועבוד' < 'השִׁמְר מן השכחה, מן ההשפעה הזרה ומפקפוקי ניסיונות'.

ג. הדיבר הראשון על פי המסורת הבלבית

אולם הרב ברויאר ז"ל הוכיח גם קריאה אחרת, לפי המסורת הבלבית, "טעם עליון". לפי מסורת זו, הדיבור הראשון איננו אלא "אנכי ה' א-להיך, אשר הוצאתיך מארץ מצרים, מבית עבדים"⁸. לפי זה, כל ארבעת הלאוים⁹ שייכים לדיבור השני של אזהרות עבודה זרה, החל מאיסור קבלתה ואיסורי ההשפעה והפקפוק, עד לאיסורי העשייה והפולחן.

מסתבר, שגם קריאה זו מעוגנת בפירוט המצוות שבפרשת 'שמע' ובפסוקים שאחריה עד סוף פסוק י"ג. כל המצוות הללו באות לעצב הכרה ותודעה ע"י הוראות חיוביות: 'דע והכר וזכור' < 'אהב ותירא ועבוד' < 'השִׁמְר מן השכחה'.

אכן, האזהרה של פסוק יב היא ההוכחה המכרעת לכך שהדיבור 'אנכי'¹⁰ הוא דיבור מחייב, תובע ידיעה וזכירה. שהרי, יש על הדיבר הראשון איסור שכחה כשלעצמו:

"השמר לך פן תשכח את ה', אשר הוציאך מארץ מצרים, מבית עבדים" (דברים ו', י"ב)
כל ניסיון¹¹ לפרש את דיבור 'אנכי' רק כפתיח לאיסורי "לא יהיה לך ..." חייב להתנפץ אל מול אזהרת השכחה המפורשת בלשון "אשר הוציאך מארץ מצרים, מבית עבדים". בנוסף, למול ריכוז מצוות התודעה וההכרה (עוד לפני כל עשייה), שבפרשת 'שמע' ובפסוקים שמסביב לה.

ד. קריאת הרמב"ם במהלך הפסוקים

עיון קצר בשיטת הרמב"ם, כפי שבאה לידי ביטוי גם בספר המצוות וגם ב'משנה תורה', תראה שבדיוק כגישה השניה פירש הרמב"ם גם את התורה וגם את חז"ל. המצוות הראשונות שמנה הרמב"ם הן:

ברור שכל אחד מהאיסורים האלה עומד בפני עצמו (ואכן הם נמנים בספר המצוות לרמב"ם כ-4 לאוים³). ההבחנה העיקרית היא בין "לא יהיה לך", לבין "לא תעשה לך... לא תשתחוה להם, ולא תעבדם". זהו ההבדל שבין האיסור הרוחני על קבלת אלוהות אחרת בהכרה ובתודעה, לבין האיסורים המעשיים נגד עשיית פסל ותמונה, ונגד השתחויה ועבודת אלילים.

התבוננות קלה בדברים פרק ו' תראה לנו מיד, שכולו מרוכז בתחום ההכרה והתודעה. הפרק מתחיל במצוות ייחוד ה', "ה' א-להינו ה' אחד", וממשיך למצוות אהבת ה', יראתו, עבודתו, והשבועה בשמו. בסיום, מגיע הפרק לאזהרות, שגם הן מכוונות לתודעה ולהכרה. ישנן שלוש אזהרות כאלו:⁴

"השִׁמְר לך פן תשכח את ה', אשר הוציאך מארץ מצרים, מבית עבדים" (דברים ו', י"ב)
"לא תִלְכוּן אחרי אלהים אחרים, מֵאלהי העמים אשר סביבותיכם" (שם י"ד)
"לא תִנְסוּ את ה' א-להיכם, כאשר נִסיתם בַּמִּסָּה" (שם ט"ז)

שלושת האיסורים הללו הן איסורים של תודעה. לא תשכח, לא תקבל השפעה זרה⁵ ולא תעמיד בניסיון. שני הראשונים מכוונים במדויק אל שני חלקי הפסוק הפותח את הדיברות: לא תשכח את ה' המוציאך ממצרים, ולא תלכו אחרי אלוהים אחרים.

מכאן עולה שכל פרק ו': הפתיחה, פרשת 'שמע', והפרשיות הצמודות לה אחריה,⁶ מכוונות במדויק אל הדיבור הראשון בעשרת הדברים (לפי קריאת הטעם התחתון). דיבר זה כולל בעיקרו את קבלת מלכות ה' לבדו, זכירתו כמוציאנו ממצרים, אהבתו-יראתו-עבודתו, ואיסור על כל מחשבה אחרת ותודעה זרה. בכלל זה, ישנו גם איסור על פקפוק והעמדה בניסיון.

כשאנו פותחים וקוראים את פרק ז', אנו מגלים מיד את המעבר אל המאבק נגד עבודת אלילים במעשה. במסגרת זו, מופיע גם האיסור נגד בריתות וחתונות עם עמי כנען עובדי האלילים, וחובת הניתוץ וההרס של כל פולחניהם.

ברור אם כן, שהמצוות המתפרטות אחרי עשרת הדיברות, מסודרות לפי הדיברות. במילים אחרות, עשרת הדיברות הם כמו אבות, והמצוות הן כתולדותיהן.⁷

3 בחלק הלאוים של ספר המצוות, א-ב; ה-ד; אמנם הרמב"ם השיג שם על כך, וראה את כולם כלאו אחד, כולל.

4 'השִׁמְר .. פן' הוא לשון אחרת של אזהרה, כלומר, 'לאו'; וראה לאו י' בספר המצוות לרמב"ם.

5 כאשר הסכים שלמה ואישר לנשיו להקים במות לאליליהן, נכתב עליו (מלכים א' י"א, ד-י'): "וילך שלמה אחרי ...". וראה שם בפסוק י', שעל הציווי הזה עבר שלמה. לעומת זה, נכתב אצל אחאב (מלכים א' ט"ז, ל"א) "וילך ויעבד את הבעל, וישתחו לו".

6 הפרשיה הצמודה אחרי 'שמע' פותחת במילים 'והיה כי יביאך ה' .. אל הארץ ...' (דברים ו', י'). פתיחה זו מחייבת השוואה עם שמות פרק י"ג (פרשיות התפילין). ואכן, יש הקבלה רחבה בין שמות י"ג לדברים ו'.

7 ברומה למושגי השבת, משנה שבת פרק ז'.

8 ראו בספרו של הרב ברויאר (לעיל הערה 1), עמודים 144-146; ועמודים 149-151.

9 'לא יהיה לך אלהים אחרים על פני לא תעשה לך פסל... לא תשתחוה להם ולא תעבדם...'

10 כמו הפסוק בתהילים:

"שמע עמי ואדברה, ישראל ואעידה בך – א-להים א-להיך אנכי" (תהלים נ', ז)

וראה דברים שהוספתי על דברי אבי מורי ז"ל בספרו, ארץ המוריה – פרקי מקרא ולשון (אלון שבות התשס"ו), עמודים 115-116, על ההבדל בין 'אני' ו-'אנכי' בלשון המקרא.

11 ראה דברי רמב"ם בהשגות על הרמב"ם למצוה א', בהסברת שיטת בה"ג, שלא מנה את יסודות האמונה כמצוות. אולם הרמב"ם עצמו מסכים עם הרמב"ם בשאלה מכרעת זו, ראו דבריו למצוה א' בחלק הלאוים.

למעשה, היא גם יסוד חיבורי הגדולים. ספרי הי"ד, 'משנה תורה' שלו, פותחים בספר המדע, ובו הלכות יסודי התורה. הלכות יסודי התורה כוללים הלכות דעות (דהיינו, ללכת בדרכי ה', דרכי מוסר), הלכות תלמוד תורה, הלכות [מחיית] עבודת כוכבים וחוקותיהם והלכות תשובה. רק אחר כך בא ספר אהבה, ובו הלכות קריאת שמע, הלכות תפילה וברכת כהנים, הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה¹⁷, הלכות ציצית, הלכות ברכות¹⁸ והלכות מילה. נוסף לעיון את העובדה שהש"ס פותח בהלכות קריאת שמע, תפילה וברכות, והן עיקרו של ספר אהבה. נמצא, שהרמב"ם הקדים לפתיחת הלכות הש"ס את ספר המדע - על פי הסדר של מצוות התודעה וההכרה בספר דברים, ועל פי המתווה המפורש של 'אנכי ולא יהיה לך' < פרשיות 'שמע' < 'והיה אם שמע'.

אם כן, ספר 'משנה תורה' של הרמב"ם מבוסס על ספר 'משנה תורה' של משה רבנו.¹⁹ על כך באמת נאמר:²⁰ 'ממשה [בן עמרם] עד משה [בן מימון], לא קם כמשה' [בן מימון בעקבות בן עמרם]

ה. המצוות שבין "שמע" לבין "והיה אם שמע"

אלו מצוות אנו מוצאים בפרשיות התוֹך, בין 'שמע' לבין 'והיה אם שמע'? פרק ז' כולו עוסק בביעור עבודת אלילים של שבעת העמים, יחד עם איסורי ברית וחיתון, והרחקות מן החרם והשלל במלחמה נגדם. פרק ח' כולו עוסק בחובת הזכירה והברכה על הטוב והשובע שבארץ ישראל, ואזהרה מפני השכחה הצפויה. זו ברכת המזון המחויבת מן התורה (מצוה י"ט בספר המצוות). פרק זה דומה בניסוחו ובתוכנו לפרק ו' (פרשיית 'שמע'), כמו גם לנאמר בפרק י' מפסוק י"ב עד אחרי פרשיית 'והיה אם שמע' בפרק י"א. התוכן של ברכת המזון משתלב היטב בתוכן של קריאת שמע - שתייהן מצוות של דיבור שמעצב תודעה והכרה.

פרק ט' (ובכללו גם פרק י' פסוקים א'-א"א²¹) כולו הוא תוכחה על חטאי המדבר. בעיקר, מדובר על חטא

א. ידיעת¹² מציאותו - "אנכי ה' א-להיך"¹³.
ב. ידיעת ייחודו - "שמע ישראל, ה' א-להינו ה' אחד".

ג. אהבת ה' - "ואהבת את ה' א-להיך".
ד. יראת ה' - "את ה' א-להיך תירא".

ה. עבודתו - "אתו תעבד"¹⁴.
ו. להידבק בחכמים - "ובו תדבק".

ז. להישבע בשמו כשנצטרך לקיים דבר - "ובשמו תשבֵע".¹⁵

ח. ללכת בדרכיו - "ללכת בכל דרכיו" (דברים י', י"ב) / "והלכת בדרכיו" (שם כ"ח, ט').

כל המצוות הללו, חיובן העיקרי בא מפרשיות קריאת שמע המורחבת, מפרשת 'שמע' < 'והיה אם שמע'.

ט. לקדש את שמו - "ונקדשתי בתוך בני ישראל" (ויקרא כ"ב, ל"ב). זו המצוה הראשונה, שהרמב"ם מונה ממקור אחר זולת ספר דברים. הדבר נעוץ בתוכנה ומשמעותה, שמתקשרים למצוות 'האמונה'.

מכאן והלאה חוזר הרמב"ם למצוות מקריאת שמע.

י. קריאת שמע ערבית ושחרית - "ודברת במ... בשכבך ובקומך".

יא. ללמוד תורה וללמדה - "ושננתם לבניך".
יב. להניח תפילין של ראש - "והיו לטטפת בין עיניך".¹⁶

יג. להניח תפילין של יד - "וקשרתם לאות על ידך".
יד. לעשות ציצית - "ועשו להם ציצית" (במדבר ט"ו, ל"ח). זו המצוה השנייה, שהרמב"ם מצרף למצוות קריאת שמע המורחבת שלא מספר דברים. כמובן, על פי קביעת חז"ל לצרפה לקריאת שמע.

טו. לעשות מזוזה - "וכתבתם על מזוזות ביתך, ובשערך".
מה שזכינו להבין בכוונת סדר התורה בספר דברים, במצוות ההכרה והתודעה שמרוכזות בפרשיות קריאת שמע המורחבת, היא היא הבנת הרמב"ם.

12 כפי שחרג הרב יוסף קאפח זצ"ל: "ידיעת מציאותו", ולא "האמנת מציאותו", כתרנום התיבוני. וראו הויכוח על תרגום המונח במורה הנבוכים, חלק א' פרק נ', בין ההערה בתרגומו של הרב קאפח (שיצא במוסד הרב קוק בירושלים), לבין התרגום וההערה של מיכאל שורץ (אוניברסיטת ת"א, תשס"ג).

13 הרמב"ם קרא שלוש מילים אלה בפני עצמן, בסימן קריאה, ורק אחר כך באה ההזכרה של יציאת מצרים כאמירה שנייה; כל זה בניגוד יסודי לקריאתו של ריה"ל בתחילת ספר הכוזרי (מאמר א', י"א-כ"ה), שמדגיש את התגלות ה' בהיסטוריה של עם ישראל, לעומת הרגשת הרמב"ם את עצם מציאותו הבלתי תלויה.

14 הרמב"ם בהשגותיו שם חלק על מניית מצוה זו, וסבר ש'עבודת ה' כתפילה או כלימוד אינם אלא מדורבן, ולשון 'עבודה' ככתוב הוא ציווי כללי, שאין סופרים אותו כמצוה ספציפית.

15 הרמב"ם שם חלק גם על מצוה זו. אולם, הוא הסכים עם הרמב"ם בעיקר - בהגדרת מצוות התודעה והזכירה, אהבה והיראה, כמצוות; וראו דבריו בסוף מצוה א' שבחלק הלאים.

16 זה המקום היחיד שהרמב"ם שינה בו מסדר הפסוקים. זאת, בגלל הקדימה המהותית שקודמים תפילין של ראש לתפילין של יד, בהיפוך סדר הנחתם שהוא כסדר הפסוקים.

17 תפילין ומזוזות הם הסיוע הבולט של שתי הפרשיות בקריאת שמע. אולם, מצוות ספר תורה מופיעה בפרשת המלך שבדברים ובמצות 'הקהל' (המצוה האחרונה בספר דברים ובכלל).

18 המצוה העיקרית מן התורה בהלכות ברכות היא ברכת המזון. היא עיקרו של פרק ח', במרכזה של קריאת שמע המורחבת.

19 מרכזיותו של ספר דברים בשיטתו של הרמב"ם בולטת במקומות רבים, כגון, יחסו לניסים (הלכות יסודי התורה פרק ח' ופרק י', בהתאמה לדברים פרק י"ג ופרק י"ח, שלא כמשתמע מספר שמות ומספר במדבר), הרחקה כל הגשמה ביחס ל-ה', בהתאמה לדברים פרק ד' במיוחד; וניסוח הלכות מלכים, בהתאמה לפרשת המלך בדברים.

20 הערכה זו תואמת לדברי הרמב"ם עצמו בהקדמתו ל'משנה תורה' -

"...שארם קורא בתורה שבכתב תחילה, ואחר כך קורא [בספר] זה ויודע ממנו תורה שבעל פה כולה, ואינו צריך לקרות ספר אחר בייניהם" (הקדמה למשנה תורה)

עדויות גם על קריאה של פרק ח' (אולי בהקשר של ברכת מזון).²⁴ ברור גם ממקורות חז"ל, שבימי בית שני היו קוראים בכל יום את²⁵ עשרת הדיברות < פרשת 'שמע' > 'והיה אם שמע'. רק לאחר החורבן, בהתגברות הלחץ הנוצרי,²⁶ השמיטו את עשרת הדיברות. אז, נותרה קריאת שמע שלנו, שהיא קיצור המצוות של עיקרי הדברים שבספר הברית, ספר דברים. האם ייתכן קיצור לתורה, או לספר דברים? למען האמת, **אי אפשר בלי קיצור התורה**, וקיצור הדברים! לכל חוזה ולכל ספר ברית,²⁷ חייב להיות קיצור מובן ושווה לכל נפש.

כל מי שחתם על חוזה יודע, שכמעט ואי אפשר לקרוא את כל הסעיפים הרבים ואת כל האותיות הקטנות, להעמיק ולהבין, בטרם חתימה. חתימה, שאחריה כבר אי אפשר להתחרט מבלי לשלם מחיר, לפעמים כבד. מה עושים מלכים ושליטים, לפני שהם חותמים על חוזים מכריעים? הרי ברור לכל, שהם לא קראו אפילו חלק קטן. איך הם חותמים?

התבוננתי וראיתי בשידור טלוויזיה, איך חתמו נשיא אמריקני ונשיא רוסי על הסכם גלובלי והיסטורי לפירוק נשק להשמדה המונית. לפני כל אחד מהם היה מונח עותק שלם של החוזה: כך עבה מאד, שכל אחד רואה ומבין שהנשיא החותם לא קרא אותו מעולם. לא זו בלבד, אלא גם שום אדם לא קרא אותו מכריכה עד כריכה, כי כל פרק נערך על ידי קבוצת מומחים ספציפית. והנה, לפני כל אחד מהם היה מונח גם תקציר דק, שכל אדם יכול לקרוא ולהבין.

ברגע ההיסטורי של החתימה על פירוק נשק השמדה, רגע שנושק ולו במעט לחזון ישעיהו בן אמוץ על כיתות חרבות, חתמו שני הנשיאים גם על שני הכרכים העבים, שאיש מהם לא קרא, וגם על שני התקצירים, שהם עצמם, וכל אדם, יכולים לקרוא ולהבין.

באותו רגע עמדו דמעות בעיני, ואמרתי: "כמה גדולים דברי חכמים!". הלוא זהו הרעיון של קריאת שמע המקוצרת, שכל אדם בישראל יכול לקרוא פעמיים בכל יום, ולהבין, להפנים ולזכור. אי אפשר לקרוא בכל יום שבעה פרקים מספר דברים, ואילו היה חיוב כזה, זה היה נראה ונשמע כמו מלמולי תחנון של שני וחמישי, שרבים שמחים אם יש איזה תירוץ הלכתי קלוש, כדי לחמוק מן 'העונש' הזה.

העגל, שרק הוא מפורט ביותר. לפיכך, יש כאן מיקוד התוכחה בחטאי עבודה זרה. קל לראות, שכל הפרשיות קשורות לגמרי לשני הדיברות הראשונים, והמבנה הכולל שלהם הוא כדלקמן:

א	ב
מצוות 'האמונה' – תודעה והכרה, זכירה, אהבה, יראה ועבודה.	
אזהרות מפני שכחה, מפני השפעה זרה ומפני פקפוקי ניסיון.	
	"שמע ישראל" – מצוות ביעור עבודת אלילים, והרחקות ממנה ומעובדיה.
הודאה על הטוב וברכת המזון	
אזהרה מפני שכחה	
תוכחה נגד עבודה זרה של חטא העגל (וחטאי המדבר).	
חזרה ליראת ה' ולאהבתו, לזכירה ולתודעה.	
חזרה לאזהרה מפני עבודת אלילים – ולתוכחה.	

זהו המבנה של פרשיות קריאת שמע המורחבת, בספר דברים. 'שמע' ו'והיה אם שמע' הם הפתיחה והסיום. בתווך, מצוי איסורי עבודת אלילים ותוכחת חטא העגל. בין שני פרקים אלה מצויים הודאת ברכת המזון עם הזכירה ונגד השכחה. תבנית הסדר היא: א-ב-א-ב-א.

1. קריאת שמע ההיסטורית

יש כמה סימנים לכך, שאבותינו היו קוראים באמת מעשרת הדיברות עד סוף 'עקב', קריאת שמע מלאה ומורחבת. טקסטים אחדים מימי בית שני,²² שנמצאו (בעיקר בקומראן²³) מרמזים על קריאה רצופה מעשרת הדיברות עד פרשת 'שמע'. בנוסף, ישנן

24 כך נראה בטקסט שנמצא במערה 4 בקומראן, והיה כנראה סידור תפילה מימי בית שני – הקודר שלו - 4Q Deut-n ; וראו מאמרה של ד"ר אסתר אשל, ב- HUCA LXII (1991) pp. 117-154

25 משנה תמיד, ה, א.

26 ראו בירושלמי

"אמר ר' [א]בא... שעשרת הדיברות הן הן גופה של שמע, דרב מתנה ור' שמואל בר נחמן... בדין הוה שיהו קורין עשרת הדיברות בכל יום, ומפני מה אין קורין אותן? מפני טינת המינים (=הנוצרים), שלא יהו [היהודים, בהשפעת הנוצרים] אומרים, אלו לבדם ניתנו לו למשה בסיני" (ירושלמי ברכות א', ד')

27 גם בעולם העתיק מוכרים ספרי ברית בין מלכים, ולצידם נמצאו קיצוריהם.

21 סימון פרק י' בספר דברים הוא טעות של מחלקי הפרקים (ראשוני הנוצרות) – כי תציו הראשון משלים לפרק ט', וחציו השני פותח לפרק י"א.

22 כמו פפירוס נש שנמצא במצרים, ובו עשרת הדיברות בנוסח מעורב (שמות/דברים), פסוק מקשר ופרשת 'שמע'. ככל הנראה היה זה חלק מסידור תפילה קדם; לתיאור פפירוס נש ראו מאמרו של מ"צ סגל, לשוננו טו (תשיא), עמודים 36-38 ; וראו בספרו של עמנואל טוב על מחקר נוסח המקרא (ירושלים תש"ז), עמודים 96-80.

23 להבנת הרקע ראו אלישע קימרון, מגילות מדבר יהודה, החיבורים העבריים, יד בן-צבי, ירושלים תש"ע; מגילות קומראן, מבואות ומחקרים (ערך מנחם קיסטר), יד בן צבי, ירושלים תשס"ט; ולרקע ההיסטורי, ראו חנן אשל, מגילות קומראן והמדינה החשמונאית, יד בן-צבי, ירושלים תשס"ד.

נשים וטף (שבאו רק לשם המעמד), כבר היו משוחחים שיחות נעימות של חג, כמו אחרי התפילה בבתי הכנסת. כך הלכה לאיבוד הזדמנות יקרה מפז, לקרוא ברושם רב עשרת הדיברות, ולקרוא כולם יחד בקול רם קריאת שמע, בתחושת רוממות שלא תישכח. אילו חשבו המארגנים אז, שיש רק עשר דקות זמינות לקשב עמוק של קהל רבבות, היו מבינים, שאפשר לקרוא רק עשרת הדיברות וקריאת שמע מקוצרת.

קריאת שמע שלנו איננה אלא קיצור מצוות התודעה וההכרה שבספר דברים, אשר נובעות משני הדיבורים הראשונים בעשרת הדיברות.

כל הזכויות שמורות לישיבת הר עציון ולרב יואל בן-גון התשע"ז
 עורך: אורי יעקב בירן
 בית המדרש הווירטואלי
 מיסודו של
 The Israel Koschitzky Virtual Beit Midrash
 האתר בעברית: www.etzion.org.il
 האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
 משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
 דוא"ל: office@etzion.org.il

כאשר הגיע מלך בישראל לשבת על כסא ממלכתו, חייבה אותו התורה לכתוב:

"...את משנה התורה הזאת על ספר, מלפני הכהנים הלויים: והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו, למען ילמד ליראה את ה' א-להיו, לשמר את כל דברי התורה הזאת, ואת החקים האלה לעשתם" (דברים י"ז, י"ח-י"ט)

האם היה שם ספר תורה שלם ועבה, ²⁸ שהמלך יוכל לקרוא בו "כל ימי חייו" (ורק טרדותיו הרבות ימנעו זאת ממנו)? או, לחלופין, היה שם גם תקציר, שגם אותו ניתן לקרות "ספר התורה", ואותו יכול המלך לקרוא בכל יום ולזכור בעל פה?
בעיני, ברור שהיה לפניו תקציר.

במצוה האחרונה שבתורה, ²⁹ שבסוף ספר דברים (ל"א, יג) בפרשת 'הקהל', נאמר:

"...תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל, באזניהם. הקהל את העם, האנשים והנשים והטף, וגרך אשר בשעריך, למען ישמעו ולמען ילמדו, ויראו את ה' א-להיכם, ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת" (שם ל"א, י"ג)
 לפי לשון הכתוב אנו מבינים, לכאורה, שחובה לקרוא במעמד 'הקהל' את כל התורה כולה, או לפחות את 'משנה התורה', כל ספר דברים. אולם, מדברי חז"ל אנו למדים אחרת:

"וקורא מתחילת 'אלה הדברים' עד 'שמע', והיה אם שמע, 'עשר תעשר', 'כי תכלה לעשר', פרשת המלך, ברכות וקללות, עד שגומר כל הפרשה" (סוטה ז', ח') בתוספתא מובאת דעתו של רבי יהודה:
 "לא היה צריך להתחיל מראש הספר, אלא מן 'שמע' ... ועד סוף פרשת המלך"

(תוספתא סוטה ז', י"ז)
 ברור לדעת כולם, שאין קוראים במעמד 'הקהל' את כל חמישה חומשי תורה וגם לא כל ספר דברים, אלא **קיצור**. בהכרח, המילים "תקרא את התורה הזאת" מכוונות לקיצור. מסתבר, שכך הדבר גם במקומות נוספים בספר דברים, ובמקרא בכלל.

הרמב"ם (הלכות חגיגה ג', ג') כתב בפירוש, שהקורא **מדלג** מ'שמע' ל'והיה אם שמע', וכן **מדלג** מ'עשר תעשר' ל'כי תכלה לעשר'. אלא, שהרמב"ם פסק (כדרכו) כחכמים שבמשנה, ולא כרבי יהודה שבתוספתא.

על כך נצטערתי פעם צער גדול, במעמד 'זכר להקהל', שנתאספו אליו כעשרת אלפים יהודים ברחבת הכותל בירושלים, בחול המועד סוכות של מוצאי שביעית. הקורא התחיל מתחילת 'אלה הדברים' כפסק הרמב"ם, וכעבור כעשר דקות, עוד לפני שהגיע לעשרת הדיברות ולקריאת שמע, כבר פקעה סבלנות הקהל. אנשים,

28 כפי שכתב הרמב"ם בספר המצוות, מצוה י"ז, וביאר עוד במצוה י"ח.

29 הרמב"ם למד מכתובת התורה והשירה (אחרי 'הקהל') גם את המצוה על כל אדם מישראל, שיכתוב לו ספר תורה משלו, והצמיד אותה למצות ספר תורה של המלך (מצוות י"ז-י"ח בספר המצוות).